

II. КРАЇНОЗНАВСТВО ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ НАПРЯМ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

УДК 911.3

Смаль В.В.

ОСНОВНІ МОДЕЛІ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ: МЕТОДИКА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті викладені результати дослідження рівня та характеру постіндустріального розвитку країн Євросоюзу. На основі двадцяти дев'яти часткових показників було обчислено інтегральний коефіцієнт постіндустріального розвитку, проведено кластерний аналіз, виділені основні моделі постіндустріального розвитку.

The paper presents results of the research devoted to determining the level and character of European Union countries postindustrial development. Twenty nine indicators were involved for the postindustrial development integral coefficient calculation and cluster analysis. The results provide the base for identifying the main patterns of postindustrial development in Europe.

Вступ. Постановка проблеми. Накопичений у країнах Європейського Союзу досвід структурних трансформацій свідчить про відсутність єдиної моделі переходу до постіндустріального суспільства. Вивчення можливих векторів розвитку господарства в умовах кардинальних перетворень структури виробництва, швидких змін у виробничих технологічних процесах та інформаційно-комунікаційних технологіях має як теоретичне, так і практичне значення. Безперечною є доцільність використання напрацьованого Євросоюзом досвіду при розробці стратегії соціально-економічного розвитку інших країн. Особливості постіндустріального розвитку як «старих», так і «нових» членів Євросоюзу мають бути враховані у формуванні постіндустріального суспільства у нашій країні, яка хоч і з запізненням, але виходить на цей шлях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існують різні наукові концепції щодо пояснення природи, причин, факторів, механізмів формування нової стадії цивілізаційного розвитку людства, яку можна об'єднати під узагальнюючою назвою «нова економіка», розроблені різними суспільно-географічними, соціологічними та економічними школами. У результаті сформувався значний масив теорій, які аналізують зміни у структурі та характері виробництва та суспільні перетворення з різних точок зору.

Концепція постіндустріального суспільства стала найбільш відомою версією ідеї суспільних трансформацій. Становлення теорії пов'язане з ім'ям Даніеля Белла (Daniel Bell), професора соціології Гарвардського

університету. Його перу належить ряд праць, присвячених теорії постіндустріального суспільства, яке вчений визначає як «суспільство, в економіці якого пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти і підвищення якості життя» [6, с. 102].

Серед економічних змін, характерних для переходу до постіндустріального суспільства, Белл виділив, у першу чергу, зростаючу значимість сектору послуг. Вчений відводив важливу роль знанням як джерелу інновацій в утвердженні постіндустріального суспільства, виникненні нових високотехнологічних видів виробництва: «Більшість нових наукоємних виробництв (комп'ютерне, електронне, оптичне, полімерне) на відміну від промисловості дев'ятнадцятого століття базуються на теоретичних розробках, що передують виробництву» [7, с. 185].

Ці два шляхи концептуалізації постіндустріального суспільства – зростаюча роль сфери послуг у структурі господарства та перетворення знань у рушійну силу економічного розвитку – активно розробляються в працях зарубіжних та вітчизняних прихильників теорії Д.Белла. Вагомий внесок у розробку цієї проблематики зробили такі вчені як Г. Еспінг-Андерсон (G. Esping-Anderson), С. Брінт (S. Brint), Й. Масуда (Masuda Y.), А. Горкин, В. Іноземцев, А. Чухно та інші [9; 8; 11; 1; 4; 5]. Разом з тим бракує робіт з визначення рівня та характеру постіндустріальності країн та регіонів із залученням конкретних індикаторів і показників та використанням статистично-математичного інструментарію.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Метою даної роботи є вивчення рівня та характеру постіндустріального розвитку країн Євросоюзу, виявлення існуючих моделей постіндустріальності, їх характерних рис на основі сукупності показників. При відборі та обрахунку показників використовувалась база даних статистичної служби Європейського Союзу Евростат [12]. Статистична обробка відповідного масиву даних здійснена за допомогою статистичного програмного пакета STATISTICA.

Виклад основного матеріалу. Для виконання поставленого наукового завдання, було здійснено дослідження, що включає кілька етапів. На першому етапі було проведено відбір основних показників, що могли б найповніше відобразити основні складові постіндустріального розвитку: зміщення економічної діяльності від виробництва товарів до надання послуг та перетворення знань у визначальний фактор економічного розвитку. У результаті була сформована матриця з двадцяти дев'яти вихідних показників для двадцяти семи країн-членів Європейського Союзу. Частина показників описує ступінь розвитку сервісного сектору економіки, інша група показників стосується ступеня знаннєємності економіки. На другому етапі дослідження показники, що характеризують ці основоположні процеси постіндустріального розвитку, були покладені в основу визначення комбінованих індексів терціаризації та знаннєємності,

які в сумі формують інтегральний коефіцієнт постіндустріального розвитку економіки країн та регіонів.

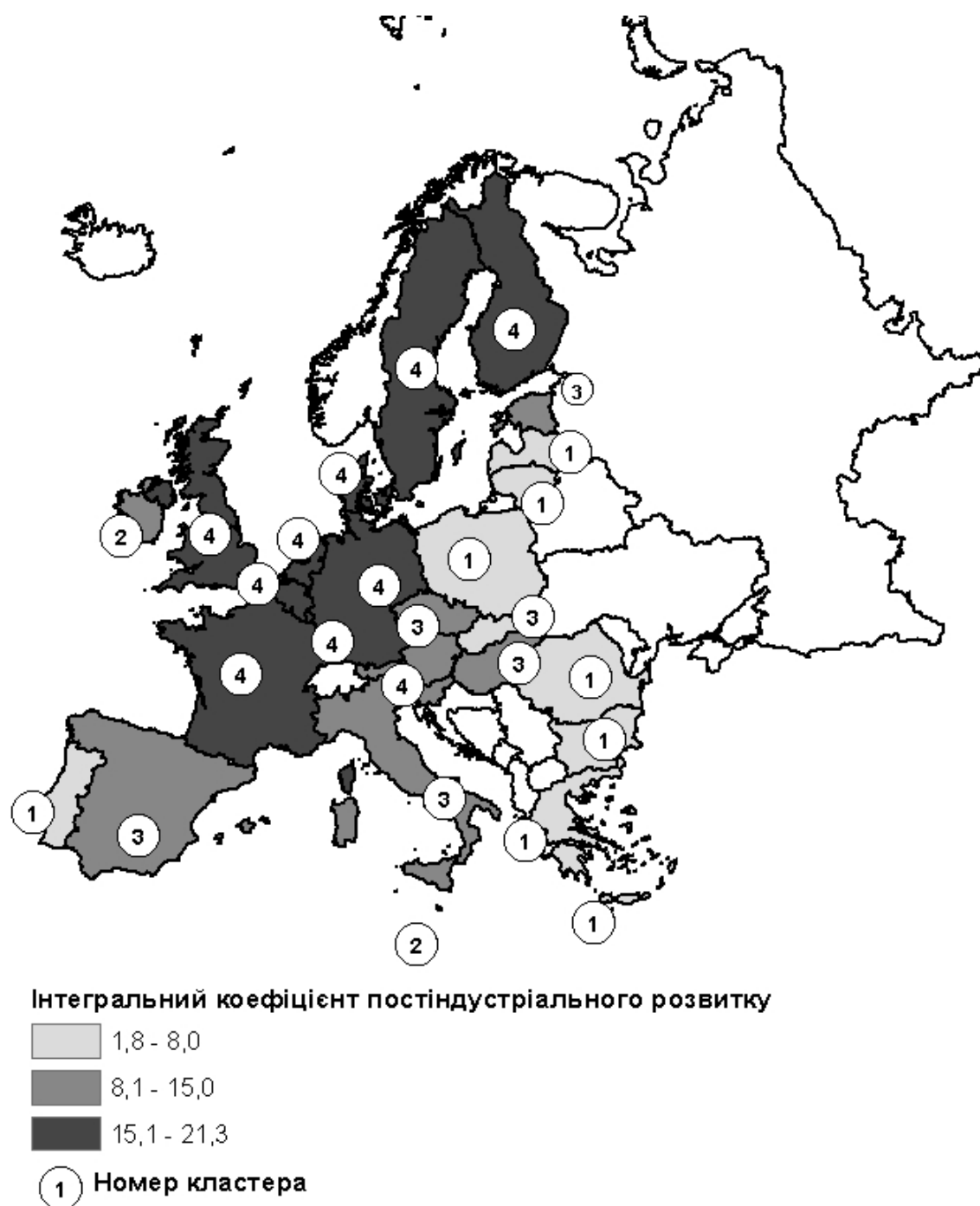

Рис. 1. Рівень постіндустріального розвитку країн Євросоюзу

У даному дослідженні розрахунок комбінованих індексів здійснювався за формулою, що була всебічно обґрунтована Кулиничем Р.О. [3]:

$$S_j = \sum_{i=1}^n \left(\frac{X_{\max} - X_{ij}}{X_{\max} - X_{\min}} \right) + \sum_{i=1}^n \left(\frac{X_{ij} - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}} \right),$$

(1),

де S_j – інтегральний коефіцієнт розвитку сфери послуг чи економіки знань j -тої країни (регіону), $X_{\min}$ та $X_{\max}$ – мінімальне та максимальне значення вихідних показників. До переваг цього методу слід віднести можливість уникнення від’ємних значень та залучення показників різного напрямку дії (більше значення показників як свідчення вищого ступеня розвитку і навпаки). Значення коефіцієнта змінюється від нуля до одиниці, що робить його зручним для опису та аналізу. Цей спосіб дозволяє ранжувати території за інтегральним коефіцієнтом та здійснювати необхідне групування об’єктів.

Таким чином, інтегральний коефіцієнт постіндустріальності економіки країн та регіонів був обчислений як сума комбінованих індексів терціаризації та знаннєємності економіки. Результати цих обрахунків разом з рейтингами країн за вказаними коефіцієнтами представлені у таблиці 1 та рис. 1.

Наступний етап дослідження був присвячений виділенню типів країн за рівнем та характером постіндустріального розвитку економіки та виявленню на їх основі основних моделей постіндустріальності. Для цього використовувалась процедура кластерного аналізу. Кластерний аналіз призначений для розбивки сукупності об’єктів на однорідні групи (кластери). Об’єкти з різних груп повинні бути по можливості несхожими.

У даному дослідженні застосування кластерного аналізу дає можливість виділити групи країн зі схожими параметрами та тенденціями постіндустріального розвитку, встановити певні просторові закономірності належності до того чи іншого кластера. Існує велика кількість різних алгоритмів кластеризації, однак найбільш вживаним є ієрархічний кластерний аналіз та метод k -середніх, які й було використані у даному дослідженні.

Кластерний аналіз здійснювався на основі всієї сукупності як часткових, так і комбінованих показників, що складають статистичну базу дослідження. У результаті було виокремлено чотири кластери, усереднені значення окремих показників постіндустріальності яких представлені у таблиці 2. Перший кластер складається з колишніх соціалістичних та південно-європейських країн: Болгарії, Греції, Кіпру, Латвії, Литви, Польщі, Португалії, Румунії (рис. 1). Цей кластер без сумніву може бути означений як кластер країн з низьким рівнем постіндустріальності.

Порівняння усереднених часткових показників свідчить, що їх значення для даної групи країн за всіма позиціями (за винятком частки послуг у національному експорті) менші, ніж для Євросоюзу в цілому. Двадцять шість із двадцяти дев’яти усереднених показників мають найменші значення серед виділених кластерів. Те ж саме стосується і комбінованих коефіцієнтів терціаризації, знаннєємності та інтегрального коефіцієнта постіндустріальності: вони менші від усередненого значення для ЄС та всіх інших кластерів. Передусім значні відмінності існують між даним та четвертим кластером, особливо за показниками, що показують

витрати на створення нових знань та їх поширення. Показник витрат на дослідження та розробки у розрахунку на одну особу відрізняється в десять разів, відмінності у кількості патентів та патентних заявок – у тридцять чотири рази.

Таблиця 1. Комбіновані індекси терціаризації і знансємності та інтегральний коефіцієнт постіндустріальності економіки країн Євросоюзу

Країни	Індекс терціаризації	Рейтинг країн за індексом терціаризації	Індекс знансємності	Рейтинг країн за індексом знансємності	Інтегральний коефіцієнт постіндустріальності	Рейтинг країн за коефіцієнтом постіндустріальності
Бельгія	4,15	7	11,01	8	15,16	9
Болгарія	1,69	23	2,41	26	4,10	26
Чехія	1,87	22	7,42	14	9,29	17
Данія	4,43	3	13,65	4	18,08	4
ФРН	3,48	10	14,35	3	17,83	5
Естонія	2,46	18	6,93	16	9,39	16
Ірландія	3,39	11	9,91	11	13,29	11
Греція	2,94	15	3,83	24	6,77	23
Іспанія	2,78	16	6,30	18	9,08	18
Франція	4,28	6	10,95	9	15,23	8
Італія	3,05	14	6,52	17	9,57	15
Кіпр	4,00	8	3,84	23	7,85	19
Латвія	2,66	17	4,30	22	6,96	21
Литва	1,56	26	5,37	20	6,93	22
Люксембург	6,19	1	13,17	5	19,36	3
Угорщина	2,34	20	7,40	15	9,73	14
Мальта	3,63	9	7,53	13	11,16	12
Нідерланди	4,37	4	12,68	6	17,06	6
Австрія	3,11	13	11,09	7	14,20	10
Польща	1,62	25	4,34	21	5,96	24
Португалія	2,38	19	3,56	25	5,94	25
Румунія	0,13	27	1,70	27	1,84	27
Словенія	2,14	21	8,39	12	10,53	13
Словаччина	1,66	24	5,75	19	7,41	20
Фінляндія	3,37	12	17,60	1	20,97	2
Швеція	4,36	5	16,99	2	21,35	1
Велика Британія	4,71	2	10,76	10	15,47	7

Для деяких країн кластеру вектори постіндустріального розвитку є більш визначеними, деякі ж стоять перед необхідністю вибору оптимальної моделі побудови постіндустріальної економіки. До перших

можна віднести Грецію, Кіпр, Португалію, для яких переважаючою частиною постіндустріального розвитку є сервісна складова. Послуги стали важливим експортним товаром для Португалії (32,2% експорту країни) та головним напрямком міжнародної економічної діяльності для Греції та Кіпру (66% та 86% від обсягу національного експорту). Сектор послуг є основною сферою прикладання праці та основним джерелом формування валової доданої вартості цих країн. За цими показниками Португалія, Греція та Кіпр досягають або перевищують середні по ЄС значення. Наприклад, частка послуг у формуванні ВДВ складає 73%, 76,6%, 79%, 71,6% відповідно. Разом з тим, очевидним є відставання цих країн у розвитку знаннєємних (Згідно з класифікацією Євростату до знаннєємних послуг або послуг з інтенсивним використанням знань (*Knowledge-intensive Service*) відносяться водний та авіаційний транспорт; діяльність пошти та зв'язку; фінансове посередництво; операції з нерухомим майном; оренда; діяльність у сфері інформатизації; НДДКР; діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу; надання послуг підприємцям; освіта; охорона здоров'я та соціальна робота; рекреаційна, культурна та спортивна діяльність. Інші послуги відносяться до групи послуг з менш інтенсивним використанням знань (*Less Knowledge-intensive Service*) послуг. Жодна з них не досягає середнього по Євросоюзу показника частки зайнятих у знаннєємних послугах, який складає 33%. Таким чином, переважаючими у структурі сервіс-сектору є послуги з менш інтенсивним використанням знань. Отже, характерними рисами моделі постіндустріального розвитку Португалії, Греції, та Кіпру є невисокий рівень постіндустріальності з переважанням сервісної складової, домінуюча роль в межах якої належить послугам з менш інтенсивним використанням знань.

Основні тренди розвитку постсоціалістичних країн, що увійшли до даного кластеру, у головній своїй спрямованості подібні до вище означених, щоправда, абсолютні значення залучених показників є, вочевидь, меншими. Особливо значне відставання характерне для Румунії.

Як вже зазначалось, найбільші відмінності у значеннях усереднених показників, а відтак у рівні постіндустріального розвитку спостерігаються між першим та четвертим кластером, що об'єднує Бельгію, Данію, ФРН, Францію, Люксембург, Нідерланди, Австрію, Фінляндію, Швецію, Велику Британію.

Четвертий кластер лідирує за більшістю усереднених показників (табл. 2). Усі часткові показники даного кластера мають більші значення, ніж такі ж показники, розраховані для Євросоюзу в цілому. Особливо помітне таке перевищення спостерігається по групі показників, що характеризують розвиток НДДКР, зокрема, фінансування науки та патентну діяльність.

Все це, а також найвищі серед виділених кластерів значення комбінованих індексів терціаризації, знаннєємності та інтегрального коефіцієнта постіндустріальності дають підстави говорити про високий рівень постіндустріальності. Поглиблений аналіз характеру постіндустріальності окремих країн кластеру дозволяє виявити не лише

спільні, але й специфічні риси, що уможливило виділення в межах кластеру підтипів, а відтак – різних моделей постіндустріального розвитку.

Таблиця 2. Усереднені значення окремих показників рівня постіндустріальності економіки у розрізі чотирьох кластерів країн ЄС

	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4	Усереднене значення показника для ЄС
Витрати на науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські роботи (% , частка від ВВП)	0,65	0,93	1,14	2,376	1,44
Витрати на НДДКР у розрахунку на одного жителя країни (євро на одну особу)	88,8	332,9	209,9	920,1	468,0
Кількість користувачів всесвітньою мережею Інтернет (% , частка населення, яке в середньому щонайменше раз на тиждень має доступ до Інтернету).	44	56	57	78	62
Кількість заявок на отримання патентів до Європейського патентного офісу (у розрахунку на один мільйон населення)	6,51	43,64	32,66	206,51	90,82
Трудові ресурси у сфері науки і технологій (% від загальної зайнятості)	33,53	37,65	38,37	46,54	40,3
Кількість дослідників у розрахунку на один мільйон населення (осіб, на мільйон населення)	1633	2028	2313	4297	2900
Частка студентів у віковій групі 20-29 років (%)	28,8	20,9	30,0	30,3	29,5
Частка зайнятих у високотехнологічній та середньо-високотехнологічній промисловості (% від загальної зайнятості)	3,5	5,4	8,2	5,7	5,6
Частка високотехнологічної промислової продукції у загальному обсязі експорту в цілому (%)	6,0	36,8	8,9	15,6	12,26
Частка зайнятих у сфері послуг (% від загальної зайнятості)	59,4	69,3	62,1	75,7	66,9
Частка сфери послуг у формуванні ВДВ (% у загальному обсязі ВДВ)	68,3	70,4	64,4	73,0	69,3

Частка зайнятих у знаннємних послугах (% від загальної зайнятості)	24,3	32,5	27,7	40,6	31,8
Індекс терціаризації	2,1	3,5	2,3	4,3	3,1
Індекс знаннєємності	3,7	8,7	7,0	13,2	8,4
Інтегральний коефіцієнт постіндустріальності	5,8	12,2	9,3	17,5	11,5

Склад кластерів: **1.** Болгарія, Греція, Кіпр, Латвія, Литва, Польща, Португалія, Румунія; **2.** Ірландія, Мальта; **3.** Чехія, Естонія, Іспанія, Італія, Угорщина, Словенія, Словаччина; **4.** Бельгія, Данія, ФРН, Франція, Люксембург, Нідерланди, Австрія, Фінляндія, Швеція, Великобританія.

Даний кластер є цікавим з цієї точки зору, оскільки об'єднує лише «старих» членів Європейського Союзу, що мають найбільш тривалий досвід постіндустріальних трансформацій. Всі країни кластеру мають високий рівень знаннєємності економіки, посідаючи перші позиції рейтингу за індексом знаннєємності (табл. 1). Разом з тим, у деяких країнах домінуючу роль відіграють послуги, тобто переважає сервісна складова постіндустріальності, в інших – при провідній ролі сфери послуг у структурі зайнятості та формуванні ВДВ зберігається значимість промисловості. Слід відразу зазначити, що мова йде про високотехнологічну та середньо-високотехнологічну промисловість (Відповідно до NACE, Rev.1.1 – *Nomenclature of Activities European Community* (Класифікації видів діяльності Європейського Союзу) до високотехнологічних галузей віднесені виробництво фармацевтичної продукції, біопродуктів; офісного устаткування та електронно-обчислювальних машин; апаратури для радіо, телебачення та зв'язку; медичної техніки, вимірювальних засобів, оптичних приладів та устаткування, годинників літальних апаратів, включаючи космічні; до середньо-високотехнологічних галузей - хімічне виробництво, виробництво машин та устаткування; електричних машин та устаткування; автомобілів, причепів та напівпричепів; інших транспортних засобів. Саме цей перелік високотехнологічних та середньовисокотехнологічних виробництв розглядається в роботі як єдиний сегмент під назвою «високотехнологічна промисловість»), розвиток якої є ознакою постіндустріальності. Щодо послуг, то типотворюючою рисою даного кластера є переважання послуг з інтенсивним використанням знань.

Найбільш виразними прикладами двох означених моделей постіндустріального розвитку є ФРН та Велика Британія, які демонструють різні шляхи адаптації розвинутих індустріальних економік до викликів постіндустріальних трансформацій. Німеччина успішно адаптувала своє виробництво, зберігаючи високий рівень зайнятості у промисловості. За період з 1995 до 2008 рр. відбулось порівняно незначне скорочення абсолютного показника зайнятості у обробній промисловості – з 8557 тис. до 8463 тис. осіб, що склало 1%. У високотехнологічній промисловості ФРН відбулось зростання зайнятості – з 1502 тис. до 1976 тис. осіб. Водночас, у Великобританії за той же період часу промислова зайнятість скоротилась на 32%. Скорочення відбувалось у всіх промислових галузях, включаючи і високотехнологічні.

У німецькій моделі промислова діяльність була реконструйована, щоб пристосуватись до нової технологічної парадигми. Технологічні інновації у ФРН були вдало інтегровані в існуючі виробничі системи, аби пристосувати їх до нових технологічних умов. Деякі регіони Німеччини особливо успішно адаптувались до нової системи організації виробництва і стали хрестоматійними прикладами успішної постфордистської економіки та індустріальних районів з гнучкою спеціалізацією.

Великобританія ж відреагувала на розвиток і впровадження нових технологій періодом швидкого індустріального спаду і зменшенням промислової зайнятості. Натомість зростала зайнятість у сфері послуг та підвищувалася її роль у формування валової доданої вартості, склавши у 2008 р. 76,4% та 76,1% відповідно. Вагомим сегментом сфери послуг став сектор послуг з інтенсивним використанням знань, на який припадає 42,7% загальної зайнятості населення та 44,7% валової доданої вартості. Це кардинально відрізняє британську модель постіндустріального розвитку від грецької чи португальської.

Сервісна постіндустріальна модель з домінуванням знаннєємних послуг характерна також для Люксембургу. У секторі знаннєємних послуг Люксембургу формується 63% валової доданої вартості, що є рекордним для ЄС. Інші країни кластера за своїми показниками займають проміжне становище між Великобританією та ФРН. Проте, подібно Німеччині у постіндустріальній моделі розвитку Швеції та Фінляндії велика роль належить компоненті знаннєємності, завдяки високим показникам розвитку науки та інформаційних технологій, а також високотехнологічній промисловості та знаннєємним послугам. Фінляндія та Швеція відповідають багатьом критеріям Лісабонської стратегії [10]. Лише в цих країнах ЄС були досягнуті поставлені за мету обсяги інвестування у НДДКР у розмірі 3%: у 2008 р. вони склали 3,5% та 3,6% відповідно.

Середній рівень постіндустріального розвитку демонструють країни другого та третього кластера. У другий кластер виокремились дві острівні країни – Ірландія та Мальта. Аналіз часткових та усереднених показників дає підстави припустити, що головною відмінною рисою цієї нечисленної групи є максимальні значення показників експорту високотехнологічних товарів та висока частка експорту послуг у загальному національному експорті країн. Це свідчить про наявність конкурентних переваг, які дозволяють цим країнам розвивати спеціалізацію у секторах, що мають безпосереднє відношення до постіндустріального розвитку.

До таких переваг можна віднести висококваліфіковану робочу силу, знання мальтійцями та ірландцями англійської мови, передбачуваність та стабільність країн, розвинену науково-технічну базу для розміщення та розвитку високотехнологічних виробництв.

Третій кластер включає Чехію, Естонію, Іспанію, Італію, Угорщину, Словенію, Словаччину. Висока зайнятість у високотехнологічній промисловості для більшості країн кластеру та близькі до середньоєвропейських значення цілого ряду усереднених показників є

головною типоформуючою рисою цієї групи країн. Це дає підстави для означення даного кластеру як такого, що має середній рівень постіндустріальності. Разом з тим, слід вказати на низькі показники патентної діяльності та фінансування науково-дослідних робіт. У всіх країн кластеру вони менші від середніх по Євросоюзу. Це свідчить про розміщення окремих ланок високотехнологічного промислового виробничого циклу на території цих країн з використанням іноземних, а не національних технологій. Спостерігається також відставання у розвитку знаннєсмих послуг. Навіть, в Італії частка зайнятих у секторі послуг з інтенсивним використанням знань нижча, ніж в Європейському Союзі в цілому. Усереднені показники якості робочої сили наближаються за своїми значеннями до відповідних показників Євросоюзу.

Висновки. Отже, виділені за рівнем постіндустріального розвитку кластери країн можна визначити таким чином: кластер 1 – низької постіндустріальності; кластер 2 – середнього рівня постіндустріального розвитку з визначальною роллю високотехнологічного експорту та експорту послуг; кластер 3 – середнього рівня постіндустріальності з пріоритетним розвитком високотехнологічної промисловості; кластер 4 – високого рівня постіндустріального розвитку.

Аналіз характеру постіндустріальних трансформацій господарства країн в межах виділених кластерів дозволив виявити кілька основних моделей постіндустріального розвитку країн. Перша модель відповідає усталеному уявленню про постіндустріальний розвиток як такий, де визначальна роль належить процесам зміщення економічної діяльності від виробництва товарів до надання послуг без поглибленого аналізу видів послуг та їх інтенсивності щодо використання знань і інформаційних технологій. Цій моделі властивий невисокий рівень постіндустріальності з переважанням сервісної складової, домінуюча роль у межах якої належить послугам із менш інтенсивним використанням знань. За цією моделлю розвиваються такі південно-європейські країни як Греція, Португалія, Кіпр. Тенденції розвитку деяких постсоціалістичних країн вказують на шлях наслідування даній моделі. Зокрема, це стосується Болгарії, Латвії, Литви, Польщі. Дві наступні моделі сформувались у країнах високого рівня постіндустріальності, але розрізняються за своїм характером. Перша – це сервісна постіндустріальна модель з домінуванням знаннєсмих послуг. За такою моделлю розвиваються Великобританія та Люксембург. Переважання її рис характерне також для Франції, Бельгії, Данії. Друга – може бути визначена як знаннєсма постіндустріальна модель з переважанням послуг з інтенсивним використанням знань та збереженням значення промисловості за рахунок розвитку високотехнологічних галузей. У першу чергу, вона характерна для Німеччини. Подібні тенденції постіндустріальності притаманні також Фінляндії та Швеції з особливою увагою до розвитку науково-дослідних робіт. До цієї моделі тяжіють також Ірландія та постсоціалістичні Чехія, Угорщина, Словенія, Словаччина, особливо в частині розвитку високотехнологічної промисловості. Але

відставання у сфері досліджень та розробок і в секторі знаннєсмих послуг відрізняє їх характер розвитку від німецького. Тому дану модель можна означити як середнього рівня постіндустріальності, визначальною рисою якої є розвиток високотехнологічної промисловості з суттєвим відставанням НДДКР та сектору знаннєсмих послуг.

1. Горкин А. П. Уровень постиндустриальности экономики стран мира (концепция и оценки) // Известия РАН. Серия географическая. – 2007. – №2, С. 9-18
2. Економіка знань: виклики глобалізації та Україна / під заг. ред. А. П. Гальчинського, С. В. Львовича, В. П. Семіноженка. – К. : НІСД, 2004. – 262 с.
3. Кулинич Р.О. Статистична оцінка чинників соціально-економічного розвитку: Монографія. – К.: Знання, 2007. – 311 с.
4. Новая индустриальная волна на Западе. Антология. Под ред. В. Л. Иноземцева, М.: Academia, 1999. – 640 с.
5. Чухно А.А. Постиндустриальная экономика: теория, практика та їх значення для України. – К. : Логос, 2003. – 631с.
6. Bell D. Notes on the Post-Industrial Society. // The Public Interest. – 1967. – №7. – P. 102-118.
7. Bell D. The Coming of Post-industrial Society: A Venture in Social Forecasting. – New York: Basic Books, 1973. – 507 p.
8. Brint S. Professionals and the „Knowledge Economy”: Rethinking the Theory of Postindustrial Society // Current Sociology. – 2001. – Vol. 49, № 4. – P. 101-132.
9. Esping-Anderson G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. – Cambridge: Polity Press & Princeton: Princeton University Press, 1990. – 260 p.
10. European Commission. The Lisbon European Council – an agenda of economic and social renewal for Europe. – Brussels: The European Commission DOC/00/7, 2000.]
11. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society. Wash.: World Future Society, 1980 - 171 p.
12. Statistics Database/European Commission. Eurostat. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database. – Назва з титул. Екрану.

УДК: 911.3

Бейдик О.О., Грешнякова Т.В.

ІНДІЯ В ОБ'ЄДНАННІ БРІК: ТУРИСТСЬКИЙ ВИМІР

Проаналізовано динаміку міжнародних туристських прибуттів та доходів від туризму країн БРІК, висвітлено позицію Індії в цьому геополітичному та економічному об'єднанні; досліджено динаміку розвитку туризму в Індії за 1995-2009 рр.

Ключові слова: міжнародні туристичні прибуття, БРІК, рекреаційно-туристські ресурси, об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, мегаспецифіка.

Проанализирована динамика международных туристских прибытий и доходов от туризма стран БРИК, выявлена позиция Индии в этом геополитическом и экономическом объединении; прослежена динамика развития туризма в Индии за 1995-2009 гг.

Ключевые слова: международные туристские прибытия, БРИК, рекреационно-туристские ресурсы, объекты Всемирного наследия ЮНЕСКО, мегаспецифика.

The dynamics of international tourist arrivals and tourism receipts of the BRIC countries is analyzed. India's position in this geopolitical and economic alliance and the dynamics of its tourism development for the years 1995-2009 is revealed.